Josep Closa

Reflexions sobre el futur de l'educació al Berguedà

Per situar-nos

Intentar fer una aproximació a quin podria ser el futur en el món educatiu de la nostra comarca, pot ser tan agosarat i controvertit com ho va ser en el seu temps les teories de Galileu i el gir de la Terra. Cal considerar també que les especulacions de futur mai es compleixen realment, la multitud de factors que hi intervenen fan que els esdeveniments es matisin, modifiquin i fins i tot mutin per les relacions i fluctuacions que tota societat i sistema econòmic experimenta amb el temps. Així ens podríem trobar que al cap dels anys, qui tornés a rellegir aquest article el trobés tan fora de lloc com ho són ara, per a nosaltres, les profecies de Nostradamus o les màquines de volar de Leonardo.

Atenent-nos a això, més que exposar un conjunt de fets intentaré ressaltar indicadors. Tal com s'expressa amb la mateixa etimologia de la paraula, els indicadors indiquen, apunten, orienten, és a dir indiquen possibles tendències que de complir-se els escenaris socials i econòmics actuals poden desenvolupar en situacions concretes i reals.

No podem parlar d'educació sense tenir en compte el punt de vista que s'adopta. La multitud de factors que influeixen en l'educació fa que aquesta pugui ser observada, analitzada i estudiada des de diferents punts de vista. No és el mateix que l'observador se situï en l'àmbit de l'aula i analitzi el desenvolupament de les activitats d'ensenyament-aprenentatge que posar-se en una perspectiva més extraterritorial i analitzar quines línies d'acció educativa s'apunten a nivell europeu. El relativisme de l'observador, tal i com apuntava Einstein, matisarà allò que s'analitza i els consegüents resultats obtinguts. És important, doncs, especificar des de quin pla o nivell estem observant-analitzant el sistema educatiu, perquè tots tinguem, en la mesura del possible, uns mateixos punts de referència.

Finalment, podríem entrar a debatre, segurament amb bons criteris, la conveniència o no d'un sistema dual d'ensenyament (públic-privat), quines implicacions té i quins podrien esdevenir camins de convergència al futur. Entenc, però, que es tracta d'una discussió més des del punt ideològic i fins i tot polític que no pas tècnic. I l'objectiu de l'article és en aquesta darrera línia.

ETAPA EDUCATIVA OBLIGATÒRIA

Pla Intern

En aquest pla, com a observadors, en situarem a l'interior dels centres educatius. Pot ser que alguna de les afirmacions que es desprenguin de la següent explicació pugui causar desconcert o fins i tot no ser compartides pels lectors i lectores. Val a dir que intentaré parlar sempre en termes generalitzats i no es farà referència a situacions concretes, les quals, en alguns casos, poden coincidir amb allò que s'exposa, però, en altres moments, ser completament contraposades.

Tots aquells qui ens dediquem al món de l'educació compartirem que la institució educativa com passa amb la majoria de les institucions, per la seva mateixa naturalesa, inèrcia i fins i tot tradició, esdevé una estructura poc flexible, feixuga i poc adaptable als canvis ràpids. Aquest fet es tradueix en una desconnexió entre la realitat social i la realitat escolar. Intentaré explicar-ho.

Des del punt de vista de l'actualització didàctica (formes d'ensenyar) podríem parlar que el gran avenç es feu quan es passà del diàleg (recordem Sòcrates) entre professor i alumnes com a forma de transmissió de coneixements a l'ús de la pissarra i el llibre de text. Ara, ja ningú recorda quan es va introduir aquesta fórmula didàctica i en la qual, sens dubte, tots hem participat.

Per contrapartida, les persones, la societat, si que han canviat molt amb aquest temps, la cultura de la imatge amb moviment és una realitat entre els alumnes, les seves preferències, motivacions, maneres de fer també són totalment diferents d'uns anys ençà. Aquells professionals que fa temps es troben en el món educatiu en són testimonis. Aquests canvis encara són més palesos a nivells més alts de l'educació, per exemple a l'Educació Secundària.

Sembla evident, doncs, que cal un replantejament de mètodes i fórmules didàctiques, els alumnes són com són i no canviaran, l'adaptació ha de partir de la institució educativa.

¿Quins aspectes, doncs, cal tenir presents de cara al futur per abordar aquesta situació de desconnexió? Podríem parlar de diverses actuacions, esmentaré les que creiem que en aquest moment poden considerar-se més significatives:

1. Canvis en la metodologia d'ensenyament: Quan es parla d'aquest aspecte solem caure en el parany de considerar que els únics responsables d'aquest canvi són els professionals de l'educació. De res pot servir la bona predisposició dels educadors si no existeix un recolzament de l'administració educativa. Els darrers canvis, els últims programes d'innovació han sorgit, en la majoria de casos, per iniciativa i esforç dels mateixos professionals.

Canviar metodologies implica molt més que fer les classes de diferent manera; les adaptacions han de ser el fruit de la reflexió dels claustres de professors en un primer nivell, però són molts més els implicats a l'hora de portar-ho a la pràctica. ¿Què es pot fer si treballem en un sistema "tancat" de cursos i nivells? ¿Què es pot fer si les dotacions de plantilles són donades d'acord a barems establerts i no segons les necessitats dels centres?

Si els recursos materials (ordinadors, aules d'idiomes, laboratoris,...) es reparteixen segons programes de dotació d'acord a criteris que moltes vegades es desconeixen, ¿què es pot fer?

Els nous alumnes requereixen noves "maneres"; els centres, noves fórmules organitzatives i el professorat, nous recursos. Per centrar una mica el tema i exemplificar-lo, es podrien prendre de referència les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). Se sap que els alumnes actuals, en la majoria de casos, hauran de ser usuaris d'aquestes tecnologies, que el saber estricte s'està transmetent d'una altra manera, a través d'uns altres canals i que en el futur caldrà que les persones siguin "gestores del saber", que sàpiguen seleccionar, contrastar i elaborar la informació que requereixen a cada moment. Aconseguir que els alumnes adquireixin aquesta capacitat és molt més complex que el simple aprenentatge mecànic de l'algorisme de la divisió o les normes d'accentuació.

Aquestes consideracions ens remeten directament al segon aspecte, la necessitat de recursos nous.

2. Els recursos educatius: L'entrada en aquests nivells de complexitat social i cultural requereix una resposta, tal com es comenta anteriorment, del tot ajustada. D'aquí sorgeix la necessitat de nous recursos. Sabem que una de les partides pressupostàries més grans de la Generalitat de Catalunya recau sobre el Departament d'Ensenyament. També és cert que encara són insuficients. La implicació de les administracions locals haurà de ser molt més àmplia i efectiva del què és ara. Per exemple, no podem motivar els alumnes en l'ús de les eines informàtiques si l'ordinador que tenen a casa és molt superior al que tenen a l'escola. Però tampoc podem mantenir aules d'informàtica actualitzades per a ésser utilitzades poques hores a la setmana.

Potser en el futur haurem de deixar de banda l'aïllament en què viu cada centre per a establir zones d'ús comú (intercentres) per a compartir recursos entre escolars d'un àmbit geogràfic determinat. Aquestes zones de "recursos compartits" podrien ser utilitzatdes fora de l'horari escolar per altres organismes (formació i reciclatge d'empreses) que es dediquen a una formació no tan formal i que, en un futur, tindran molt protagonisme.

3. Formació del professorat o actualització tècnica-científica de la professió: Com a darrer punt d'aquest pla intern, s'ha de parlar de l'actualització de la professió. Encara que es tracta a diferents nivells la formació i actualització dels docents de tots els nivells i es constata la bona predisposició dels educadors, es continua sense obtenir els resultats esperats. Possiblement, el problema rau en l'enfocament d'aquesta formació. És un error voler incentivar la formació a base de millores econòmiques, fórmula que ha adoptat l'estat espanyol. La formació en l'àmbit educatiu, com passa en altres àmbits, s'ha de poder seguir dins de l'horari laboral. Si realment pensem que es tracta d'una prioritat i que d'aquesta formació se'n derivarà una millora del sistema educatiu, resulta contradictori que els cursos s'hagin de fer després de la jornada i, en molts

JOSEP BARAUT

casos, és el mateix professional qui n'ha d'assumir les despeses.

En aquest sentit, en un futur, que no hauria de ser massa llunyà, l'administració educativa hauria de prendre com exemple el món de l'empresa, que forma els seus professionals d'acord les necessitats de cada moment i en el si de l'organització.

Pla extern

En aquest apartat intentaré fer una anàlisi des d'un punt de vista més ampli. Situem-nos en una posició "macro" i observem quins factors influiran o, més ben dit, ja estan influint en el sistema educatiu en els moments actuals. Podríem parlar de molts condicionants a nivell global, però ens centrarem en aquells aspectes més representatius del nostre territori.

1. Descens demogràfic: Els nivells educatius més primerencs són els primers en veure's afectats pel descens del nombre de naixements. Les dades d'escolarització de la nostra comarca ens mostren clarament aquesta situació:

	1980-81	1990-91	1999-2000
Educació Primària	3.224	2.720	1.732
Educació Secundària	2.294	2.656	2.114
Totals	5.518	5.376	3.846
Diferència		- 1.672	

(Font: Estadística de l'Ensenyament: Departament d'Ensenyament)

Evidentment, aquesta disminució afecta directament els llocs de treball dels docents. En els centres públics es produeixen reestructuracions de plantilles i pèrdua de places, amb el conseqüent desplaçament del professor/a a altres zones escolars. En el cas dels centres concertats es pot considerar que l'efecte és encara més traumàtic ja que es produeix la pèrdua directa del lloc de treball.

L'impacte en els centres educatius i claustres de professors és la pèrdua de confiança i desencís; la inseguretat en el lloc de treball afecta profundament el rendiment personal i, de retruc, la qualitat educativa que reben els alumnes.

2. La immigració: Es pot considerar que la nostra comarca es troba als inicis del fenomen migratori actual si ho comparem amb altres zones de Catalunya. Per exemple a Osona l'escolarització d'alumnes immigrats assoleix en alguns centres, tant públics com concertats, quotes del 20 % (3% el 1997 al conjunt de Catalunya).

L'increment d'alumnes de procedència externa anirà en relació a les possibilitats de trobar llocs de treball. Com més augmenti la possibilitat d'obtenir un lloc de treball a la comarca, més augmentarà la presència de persones immigrades.

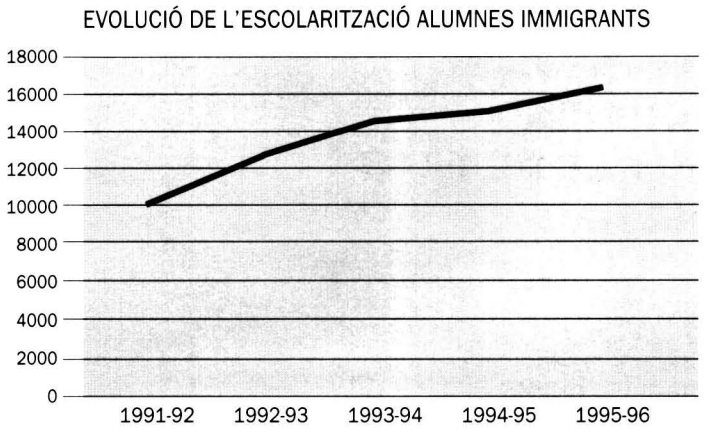
És clar, però, que es preveu un augment, a nivell general, de la presència d'alumnes fills/es d'immigrats als nostres centres. Sens dubte, serà un repte educatiu la integració d'aquests alumnes i les propostes educatives (projectes educatius i idearis) s'hauran orientar cap a una educació basada en la interculturalitat, entesa com l'enriquiment mutu que poden experimentar diverses cultures que es troben en interacció. El paper i les actituds dels educadors serà decisiu per tal de desenvolupar ens els alumnes habilitats que permetin una convivència pacífica i sense tensions. Un bon exemple de la necessitat de treballar en aquest sentit el trobem en els diversos conflictes bèl·lics i atacs terroristes que sovintegen arreu del món. Possiblement aquest esdevindrà el repte educatiu dels propers anys.

3. Factors socials: La transformació que ha sofert l'educació fa que actualment no es pugui parlar del professorat com a únics protagonistes implicats en el fet educatiu. Existeix un gran nombre de factors que intervenen en aquest procés. Es pot parlar dels mitjans de comunicació, de l'entorn social o dels companys i companyes com a elements d'influència educativa que prenen terreny, de mica en mica, a l'escola o a la família, àmbits educatius que, fins ara, havien tingut un pes quasi bé exclusiu.

Aquest fet es tradueix en què les opinions de com s'ha d'educar siguin cada vegada més heterogènies i diversificades, d'acord amb el sector social d'on provenen. La conseqüència directa és un qüestionament continuat del sistema educatiu, del treball dels professionals de l'ensenyament, de la funció socialitzadora de l'educació i dels resultats obtinguts.

Si bé aquest fet és lògic dins d'una societat plural com la nostra, no deixa de produir un cert desconcert. Es pot compartir la idea que la crítica ajuda a millorar, però cal dir, que quan les crítiques són reiterades i continuades poden afectar negativament el treball dels professionals de l'educació.

No es preveu un canvi d'aquesta tendència en un futur proper. L'opció que es preveu més vàlida és la d'establir ponts de relació entre la família i l'escola en un primer moment i entre l'escola i l'entorn social en una fase posterior. S'hauria d'arribar a punts d'acord de manera que és pogués avançar paral·lelament i de forma complementària en la pràctica educativa d'uns i altres sectors implicats.

(Font: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Ordenació Educativa)

Les administracions, tant locals com regionals, haurien de treballar per a millorar la valoració social dels professionals de l'educació, millorar la imatge, que per causes diverses, han perdut en els darrers anys. No es pot aprofundir més, en aquests moments, ja que es tracta d'un problema complex. Millorar la valoració social, en qualsevol sector professional, incideix directament en els nivells d'autoestima dels seus protagonistes, fet que es tradueix en una millora de la pràctica laboral, sigui quin sigui el sector del qual estiguem parlant.

ETAPA EDUCATIVA POST-OBLIGATÒRIA

Aquesta etapa, que abraça els joves de 16 a 21, per les seves mateixes característiques i configuració esdevé una realitat molt diferent de la que s'ha tractat anteriorment.

Cal fer referència obligada als Cicles Formatius i els Batxillerats, ambdós eren considerats de caràcter professionalitzador en el si de la reforma educativa. La tendència general ha estat, en els alumnes que superen l'ESO, l'assistència majoritària al Batxillerat, amb el conseqüent descens de la participació en la Formació Professional.

El Batxillerat s'ha continuat mostrant com un element de transició: cap a la universitat o cap a cicles formatius i no com un espai de professionalització de l'estudiant. Aquest caràcter de ben segur que canviarà en els propers anys. Existeix una revalorització dels oficis que tradicionalment han estat arrelats a la nostra comarca: construcció, fusteria, electricitat, ram del metall... La mancança, que ja es comença entreveure, de bons professionals en cadascun d'aquests sectors portarà a una recuperació d'aquests amb el conseqüent augment de la demanda dels estudis que preparen a aquests professionals.

Cal considerar especialment les noves formes d'economia que, tímidament, van apareixent a la comarca lligades en bona part al sector del turisme (agroturisme, hostaleria, restauració,...) o al sector de serveis i oci. Convindrà adaptar els estudis existents a aquestes noves deman-

des laborals. La formació professional no pot ser quelcom estàtic que alimenta, any rera any, el mercat laboral amb professionals amb capacitacions similars o iguals. Així ens aboquem a una saturació del mercat tot produint-se l'efecte "roda": Els estudiants es matriculen a allò que s'ofereix en els centres i els centres continuen amb la mateixa oferta educativa perquè creuen que existeix demanda social. Són molts els estudiants que voldrien preparar-se professionalment en aquests sectors emergents en la nostra comarca i que han de desplaçar-se fora d'ella per a fer-ho. D'altra banda, l'existència de bons professionals d'aquests sectors serà motor estimulador d'aquesta nova economia.

Similar explicació es podria aplicar als Programes de Garantia Social, cursos adreçats a estudiants que volen aconseguir uns coneixements mínims en certes àrees laborals a fi d'incorporar-se al món del treball com més aviat possible.

D'aquí poc, si es vol una millora en aquesta línia, el món empresarial i el món educatiu hauran d'establir ponts de diàleg per dissenyar, a anys vista, un programa formatiu que respongui a les necessitats reals de les empreses de la nostra comarca, ja que són elles, en definitiva, qui hauran de contractar aquests professionals un cop finalitzin el seu període formatiu.

ELS GRANS OBLIDATS: ELS CENTRES D'ATENCIÓ ESPECIAL

No podem obviar tampoc l'existència de centres d'educació especial; encara que atenen una franja petita de població, no per això són menys importants. La política d'integració dels alumnes amb necessitats educatives especials en els centres ordinaris ha situat aquests centres a la "corda fluixa" i la seva supervivència es fa difícil en molts casos. Sabem prou bé que sempre existiran alumnes que requeriran unes atencions, una tipologia de professionals i unes fórmules metodològiques que difícilment podrem aconseguir reproduir als centres ordinaris.

Encara que s'ha avançat molt en temes d'integració en els centres ordinaris i gràcies a l'existència de serveis especialitzats: els mateixos psicopedagogs dels centres, Equips d'Assessorament Psicopegògic (EAP), Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP), Servei d'Atenció Compensatòria (adreçat a atendre els alumnes provinents d'altres països)... encara és difícil que els professionals d'aquests serveis puguin donar resposta a les necessitats que es manifesten, degut sobretot a la manca de recursos humans. És aquí on els centres d'educació especial han de prendre el seu protagonisme, on es poden establir noves fórmules de cooperació amb els centres ordinaris tot aprofitant la seva experiència. A nivell local i comarcal es poden establir nivells de col·laboració nous i diferenciats segons les necessitats: escolaritzacions compartides, assessoraments..., es tracta, en el fons, de rendibilitzar tots uns recursos i experiència ja existents.

No sé què pensaré quan llegeixi aquest article d'aquí uns anys. De totes les ciències, de ben segur que les ciències de l'educació són les que tenen menys d'exacte i científic. Coincidireu amb mi que és impossible poder comprovar experimentalment les hipòtesis formulades, talment es faria en l'àmbit de les ciències químiques o físiques. Potser per això l'educació és tan apassionant i alhora és un repte: ¿què hem d'ensenyar avui que sigui útil als homes i dones del demà? ¿Quins valors hem d'intentar transmetre que siguin positius per a cadascun dels nostres alumnes i a la vegada serveixin per al progrés de la humanitat cap a cotes més altes de convivència, cooperació i pau? És cert, l'educació no és un conjunt d'afirmacions sinó una munió d'interrogants als quals, els educadors, han d'intentar donar la resposta més ajustada en els diferents moments de la història. Suposo que per això Jacques Delors va titular el seu informe per a la Unesco: *Educació: hi ha un tresor amagat a dins.*

Bibliografia

CASTELLS, M. (2000) Lliçó inaugural del programa de doctorat sobre la societat de la informació i el coneixement. [en línia] Barcelona: UOC <URL:http://www.uoc.es/web/cat/articles/castells/print.html> (consulta: 28 novembre 2000)

CORNELLA, A (2000), *Com sobreviure a la infoxicació*. [en línia] Barcelona: UOC <URL:http://www.uoc.es/web/cat/articles/cornella/acornella.htm> (consulta:5 novembre 2001)

DELORS, Jacques i altres. *Educació: hi ha un tresor amagat a dins*. (Informe per a la UNESCO de la Comissió Internacional sobre Educació per al Segle XXI). Edicions de la Unesco.

ECHEVERRÍA, B i altres. (1996), *Orientació professional*. Barcelona. Ed. Universitat Oberta de Catalunya.

JORDÁN, J.A.i altres. (1997), *Multiculturalisme i educació*. Barcelona. Ed. Universitat Oberta de Catalunya.

MARTINEZ, M i BUJONS, C. (2001), *Un lugar llamado Escuela. Barcelona*. Ed. Ariel

STARR. L. (2001) *Education in the New Millennium*. [en línia] <URL:http://www.education-world.com/a_tech/tech065.shtml> (Consulta:6 de novembre de 2001).

Josep Closa,
Mestre i psicopedagog,
Director de l'escola Nostra Senyora del Carme de Berga